

הרב אברהם ישראל משניות

בעניין סמך לפלגא וחזקת תשמישין¹

תוכן:

- א. ביאור מחלוקת רב הונא ורב נחמן בפשטות
- ב. ביאור החזון איש בסברת רב הונא
- ג. ביישוב הקושיה מדין אין הולכין במזמן אחר הרוב
- ד. בביאור ראיית החזון איש מדין אחזיק להורדי
- ה. בביאור שיטת הראשונים שאחזיק להורדי איירי בחזקת תשמישין ולא תקשה קושיית ר"ת
- ו. בביאור שיטת רב נחמן והמחלוקת בדבריו לגבי אחזיק להורדי

א. ביאור מחלוקת רב הונא ורב נחמן בפשטות

בגמ' ב"ב ו' ע"א:

אמר רב הונא סמך לפלגא סמך לכולה, ורב נחמן אמר למאי דסמך סמך ולמאי דלא סמך לא סמך. ומודה רב הונא בקרנא ולופתא ומודה רב נחמן באפריזא ובאקבעתא דכשורי.

ובתורת חיים כתב לבאר במחלוקתם, שנחלקו בדיוק לשון המשנה: "סמך לו כותל אחר אע"פ שלא נתן עליו את התקרה מגלגלין עליו את הכל". ר"ה דייק מהסיפא "מגלגלין עליו את הכל" ולא כתוב "מחייבין אותו" כמ"ש ברישא, ולכן משמע שמגלגלין עליו את הכל אע"פ שלא סמך לכל הכותל. ור"נ דייק מהרישא "אע"פ שלא נתן עליו את התקרה", ולא כתוב "אע"פ שלא סמך אלא לחצי" שהוא רבותא טפי, שלא נתן התקרה וגם לא גמר כותלו ואפ"ה חייב, ולכן ע"כ למאי דסמך סמך ולמאי דלא סמך לא סמך. ומכיוון שכלפי כ"א ישנו דיוק הפוך, לכן כ"א מהם מודה במשהו. ר"ה מודה בקרנא ולופתא, כלומר שאת דיוקא דר"נ מהרישא דלמאי דלא סמך לא סמך, מעמיד ר"ה בקרנא ולופתא, אבל בסתמא סמך לפלגא סמך לכולה מדקתני "מגלגלין עליו את הכל". ור"נ מודה באפריזא ובאקבעתא דכשורי, כלומר שאת דיוקא דר"ה מהסיפא דסמך לפלגא סמך לכולה מעמיד ר"נ באפריזא ובאקבעתא דכשורי, אבל בסתמא למאי דסמך סמך ולמאי דלא סמך לא סמך, מדקתני "אע"פ שלא נתן עליו את התקרה".

1. לעילוי נשמת מו"ר מרן רה"י הגר"א שפירא זצ"ל שזכיתי להסתופף ולחסות בצילו הגדול ודברים אלו נדפסים בקובץ לזכרו.

ולעילוי נשמת סבתי מורתי מרת חיה לאה וינברגר בת ר' אברהם הכהן ע"ה שדברים אלו נאמרו על ידי בחבורה במסגרת הכולל ביום פטירתה העשירי י"ד כסלו ה'תש"ס – י"ד כסלו ה'תש"ע.

וסברת המחלוקת נראית בפשטות, שנחלקו האם בסתמא אמרינן שהוא ימשיך ויבנה הכותל או לא. כי הרי ר"ה מודה בקרנא ולופתא שבהם ישנה הוכחה שלא יבנה יותר, וא"כ אין סברת ר"ה שכל סמיכה באשר היא, מחייבת אותו בהכל, אלא אף ר"ה סובר שהחיוב הוא בהתאם למה שסמך. וע"כ צ"ל שסובר שבסתמא אמרינן שיסמוך לכולו.

וא"כ הדברים צ"ב. כי בפשטות הרי מדובר כאן שכרגע הוא טוען שאינו רוצה להמשיך לסמוך, שהרי אם מודה שרוצה להמשיך לסמוך לא מסתבר שר"נ יחלוק בזה, דלא גרע מאפריזא ואקבעתא דכשורי שבהם ישנה הוכחה שרוצה להמשיך לסמוך. וא"כ כיצד מחייב ר"ה בסתמא, רק משום הסברא שבעתיד ירצה לסמוך עוד, הרי אין עכשיו הוכחה שרוצה להמשיך לסמוך ואדרבה הוא עכשיו גם טוען להיפך שאינו רוצה לסמוך עוד, וא"כ כיצד אנו מסברא מחליטים בשבילו מה יעשה בעתיד, וע"פ זה מחייבים אותו ממון? הרי המע"ה! ויתחייב רק בהתאם למה שבנה, שגם לר"ה זהו יסוד חיובו!

ב. ביאור החזון איש בסברת רב הונא

ובחזון איש (ס' ב', ז') כתב לבאר:

ונראה דעל הרוב אין בני אדם מפיקים רצון מקניין לחצאין, ואם מוכרח לקנות חלק בכותל חבירו רצונו לקנות מחצית הכותל לגמרי, וזה שאמר שאין רצונו אלא למחצה טוען מילתא דלא שכיחא, וחשיב בעל הכותל מוחזק שטענתו היא מחזורתא טפי. ולפי"ז אין הטעם דסמך לפלגא סמך לכולא משום דאנו מחליטים שדעתו לגמור עכשיו, אלא דאמרינן דניחא ליה בכולו כיוון דאפשר דלאחר זמן ירצה לגמור, וכדין אחזיק להורדי אחזיק לכשורי. ומיהו בקרנא ולופתא הווי היסח הדעת מלבנות עוד.

ומדבריו מבואר, שאמנם אדם עשוי שלא לרצות כלל להשתתף עם חבירו, אולם אם כבר התחיל לסמוך ונוצר עליו חיוב השתתפות, הוא מעוניין להיות שותף מלא, ושיהיה לו חלק בחצי הכותל, ואע"פ שכרגע הוא לא מתכנן לסמוך להכל, מ"מ הוא מעוניין שתהיה לו הזכות להוסיף לבנות עוד כשירצה. וזו הנהגת העולם עד כדי כך שמי שטוען שאינו כזה הוא טוען מילתא דלא שכיחא, ולכן חייב מיד על הכל, אא"כ גילה שהסיח דעתו מלבנות עוד. והסברא להנהגת העולם בזה י"ל כעין מה שמקובל היום שדירות עם אופציה להרחבה עולות יותר מאשר דירות שללא אופציה, ואם גם הושגו האישורים הדרושים אזי המחיר אף גבוה יותר, וא"כ זכות זו שווה כסף. וה"ה כאן שבהשתתפותו המלאה הוא קונה זכות להרחבת הבניה, ואע"פ שמעיקרא אדם לא ירצה להשתתף רק בשביל הזכות הזו, מ"מ אם כבר הוצרך להשתתף הוא יעדיף שותפות מלאה על כל זכויותיה.

וכל זה הוא לסברת רב הונא, אך רב נחמן חולק על כך, ובפשטות י"ל שלא סובר שזו הנהגת העולם.

אולם עדיין הדברים צ"ב, שאף אם זו סברא טובה להנהגת העולם, מ"מ זהו רק רוב, ואין הולכין בממון אחר הרוב. וכמו דנחלקו לקמן (צ"ב: ב:) רב ושמואל במוכר שור לחבירו ונמצא

נגחן שרב אמר מקח טעות כי רובא קונים שור לחרישה ולא לשחיטה, ושמואל אמר מקחו קיים כי יכול לומר לו לשחיטה מכרתיו, ואע"פ שזה מיעוט, כי מה שהולכין אחר הרוב הוא באיסורא אבל בממונא לא. וקי"ל כשמואל. ולפי"ז י"ל עוד שאף רב נחמן מודה לרב הונא שזו אכן הנהגת העולם, שלא להשתתף לחצאין, אך מ"מ אי אפשר להוציא ממון ע"פ זה, כי אין הולכין בממון אחר הרוב.

ג. ביישוב הקושיה מדין אין הולכין בממון אחר הרוב

ואולי אפשר לומר דאה"נ, אך רב הונא תלמידו של רב סובר כרבו דהולכין בממון אחר הרוב. אולם רב נחמן פוסק כהלכתא, והלכתא כשמואל בדיני וכן הלכתא כר"נ בדיני. ואע"פ שר"נ תלמידו של רבה בר אבוה (כדאיתא לקמן בהמשך הסוגיא "אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה", וכן איתא בברכות כ"א. "והאמר ר"נ כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה") שהיה תלמידו של רב (כדאיתא בשבת קכ"ט ע"ב ושם איתא: "אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה אמר רב") ואף איתא להדיא ברש"י ביצה (כ"ה ע"א ד"ה מדברי) שר"נ עצמו היה ג"כ מתלמידי דרב, מ"מ מצאנו שלמד גם אצל שמואל (כדאיתא בברכות כ"ז ע"ב "דאמר ר"נ אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בער"ש וכו') וכן אביו היה סופר בבי"ד של שמואל (כדאיתא ב"מ ט"ז ע"א).

ועוד אפשר לומר שכוונת החזו"א שר"ה סובר שמי שטוען שאינו רוצה להשתתף בהכל הוא מיעוט דמיעוט, שבזה מודה שמואל דאזלינן בתר רובא, דזה הווי כעדות וראיה קצת שכך היא הכרת השכל להיות הנהגת העולם, ומתוך כך רוב העולם נוהג כך, שזהו רוב עצמי ולא רוב מקרי. וכמ"ש **הגר"ש שקאפ בשערי יושר** (שער ג' פ"ג, עמ' קנ"ו ד"ה ובתוס' פ"ק דסנהדרין) בביאור חזקת אין אדם פורע תוך זמנו שזה אף לשמואל אע"פ שזה מועיל מדין רוב, שרובא דעלמא אינם פורעים תוך הזמן. וז"ל:

ונלע"ד דהנה בע"כ גם שמואל מודה דאיכא רובי דאזלינן בתרייהו גם בדיני ממונות, דהרי חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו הוא ג"כ עניין רוב, דעפ"י רוב אין אדם רגיל לשלם תוך זמנו, וכן כל כה"ג. אלא דרוב כזה הוא כעין ראיה ועדות קצת דהמיעוט בזה הוא מיעוטא דמיעוטא, והוכחה כזו מהני גם בדיני ממונות. ודין הרוב דמהני באיסורין הוא אף באופן שהוכחה קלה וקלושה... ועיקר החילוק של דיני ממונות מאיסורין הוא מהטעם שכתבנו, דבדיני ממונות בעינן הוכחה מוסכמת עפ"י השכל, וכל זמן דליכא עדים או ראיה מוכחת עפ"י השכל אין להוציא ממון מיד המוחזק, מחמת דבדיני ממונות גדול כח הזכות של המוחזק עפ"י דרכי השכל. ובאיסורין לא בעינן הוכחה, רק חוק התורה הוא ליזיל בתר רובא, בין שיהיה הרוב כפול שבעתיים ובין שיהיה אחד מאלף בעודף. וע"ז אמר שמואל דבאיסורין אזלינן בתר רובא, כלומר רוב של תורה, אבל בממון לא אזלינן בתר רוב, דרוב של תורה אינו מכריע נגד המוחזק, ובדיני ממונות הוא מטעם הוכחה ולא מדיני אחרי רבים להטות. ובוה יובן מה דנאמר לעניין פורע

תוך זמנו "חזקה" ולא בלשון "רוב", להסביר שהטעם בזה שלא מדין רוב, רק משום הכרת השכל, שמוחזק לנו שכן הוא, שאין אדם פורע תוך זמנו.

ולפי"ז אפשר לומר שזוהי כוונת החזו"א במש"כ "ונראה דעל הרוב אין בני אדם מפיקים רצון מקניין לחצאין... וזה שאמר שאין רצונו אלא למחצה טוען מילתא דלא שכיחא, וחשיב בעל הכותל מוחזק", שזהו רוב מוחלט המעיד על הכרת השכל שכך היא התנהגות בני אדם. אמנם כל זה הוא סברת רב הונא, אך ר"נ י"ל שסובר שאין זה רוב מוחלט אלא רק כעין רובא דזבני לרדיא ולכן אין הולכין בממון אחר הרוב.

אך נ"ל לבאר הדברים בדרך נוספת. די"ל שאמנם אף רב הונא סובר שאין הולכין בממון אחר הרוב, אך סובר שכ"ז הוא דווקא כעין מכר שור לחבירו ונמצא נגחו, שיכול לומר לו שהוא מהמיעוט שמוכרים לשחיטה, שבזה א"א להוכיח זאת ע"י מעשה, שהרי אפילו אם היה אומר לו בשעת המכירה שמוכרו לשחיטה אין בכך הוכחה מבחינת הבי"ד, כי לא יכולה להיות לנו שום מידע על כוונתו בשעת המכירה, שהרי לא היה בה עדים או שטר, ולכן אין על כוונתו שום ראיה בין אם אמר ובין אם לא אמר. ולכן בזה אין רעותא אם לא הוכיח את כוונתו שהיא מן המיעוט, כי אין לו אפשרות להביא הוכחה על זה. אולם כאן שיכול להוכיח ע"י מעשה שהוא מן המיעוט שמעוניין בקניין לחצאין ע"י קרנא ולפתא, א"כ אם לא הוכיח זאת הווי רעותא לטענתו, שכן י"ל שאם הוא מן המיעוט מוטלת עליו חובה להוכיח זאת, וממילא אם לא הוכיח הווי רעותא, ולכן בזה שפיר אזלינן בתר רובא אף בדיני ממונות. אמנם כ"ז הוא סברת ר"ה, אך ר"נ ס"ל שאף בכה"ג שיש בידו להוכיח שהוא מן המיעוט אין הולכין בממון אחר הרוב, כי אין עליו חובה להוכיח זאת וממילא לא הווי רעותא אם לא עשה כן.

ד. בביאור ראיית החזון איש מדין אחזיק להורדי

והנה החזו"א הביא ראיה לדבריו מדין אחזיק להורדי אחזיק לכשורי דלקמן. ונראה כוונתו שרוב הראשונים פירשו שמדובר בחזקת תשמישין, שאם החזיק להניח בכותל חבירו הורדי שהם קורות דקים, יכול להניח שם כשורי שהם קורות עבים. ונחלקו הראשונים האם בעינן בזה טענה וג' שנים או רק אחד מהם או אף אחד מהם:

שיטת הרא"ש (סי' י"א) ורבינו יונה היא דבעינן בזה גם טענה וגם ג' שנים, והיינו שיש כאן קניין גמור על הדבר בשטר, ולכן שייך גם בזה ג' שנים כמו בחזקת קרקעות, שעד אז מיזדהר איניש בשטריה.

ובטעם הדבר שמועילה החזקה אף לכשורי **כתב הרא"ש (שם):**

לפי שהקונה מחבירו ליתן לו רשות לבנות בכותלו לא שכיח שיקנה לחצאין, ולפי שעה לא הוצרך אלא להורדי.

ובהמשך כתב עוד:

ונראה שחזקה זו מועיל אף לאבני החומה אם נפלו, דמסתמא כשקנה ממנו רשות לסמוך על כותלו, קנה ממנו כל הכותל להיות חצי שלו, ולא אמרינן שהקנה לו

רשות תשמיש בעלמא ולא בניין הכותל. אבל אין לו בקרקע של מקום הכותל, דאותו לא אמרינן שהקנה לו כל זמן שלא פירש.

ומשמע שאם פירש וטען שקנה ממנו גם חלק המקום, נאמן.

א"כ מבואר מזה שאע"פ שמלכתחילה לא אמרינן שמסתמא ישתתף עמו, מ"מ אם כבר הוצרך להשתתף עמו במעט, אמרינן שמסתמא השתתף לגמרי בכל הכותל להיות החצי שלו. והמסתמא הזה י"ל שהוא הנהגת העולם, כי "על הרוב אין בני אדם מפיקים רצון מקניין לחצאין" כדברי החזו"א הנ"ל. וכשם שאנו אומרים זאת כלפי בעל הכותל – המוכר, שאינו יכול לטעון בסתמא שמכר פחות מחצי, במקרה של אחזיק להורדי, כך נאמר זאת כלפי הסומך – הקונה, שאינו יכול לטעון בסתמא שקנה פחות מחצי, במקרה של סמך לפלגא, כי הנהגה זו היא הדדית בין מצד המוכר ובין מצד הקונה.

ה. בביאור שיטת הראשונים שאחזיק להורדי איירי בחזקת תשמישין ולא תקשה קושית ר"ת

ובזה נראה לבאר שיטת רוב הראשונים שפירשו דין אחזיק להורדי בעניין חזקת תשמישין. דהנה הביאו הרמב"ן הרשב"א והר"ן, את שיטת רבינו תם דלא איירי כאן בבא לסמוך בכותל גמור הידוע לחבירו ובטענת מכירה או מחילה, שאין זה מקומו אלא בפרק חזקת, אלא אמתניתין קאי, בכותל שותפים שעומד על מקום של שניהם שאם סמך עליו בהורדי, אמרינן שהוא בחזקת שנתן והתפייס עמו בכל הכותל, ויכול לסמוך אף כשורי, כי מאחר שהמקום של שניהם, בחזקת שניהם הוא עומד, ויד שניהם שווה בכותל ובמקום, ולא אמרינן שהתפייס עמו רק להורדי וּבפשוטות צ"ל כוונתם שמדובר כשאחד הגביהו למעלה מד' אמות, שאע"פ שבסמך לו כותל אחר הוא בחזקת שלא נתן, מ"מ כשהחזיק בהורדי וכ"ש בכשורי הוא בחזקת שנתן, כי עד ד' אמות הוא ממילא בחזקת שנתן בכותל שעומד על מקום שניהם). וכן לקמן ע"ב גבי כשורי דמטלתא שאמר רבינא שעד שלושים יום לא הווי חזקה ומכאן ואילך הווי חזקה, הכוונה ג"כ לחזקת שנתן דמתני'. ואמנם התוס' הביאו שיטת ר"ת רק לגבי כשורא דמטלתא, אך הראשונים הנ"ל הביאו שכך פירש גם לגבי אחזיק להורדי מאותו טעם, שאם מדובר בחזקת תשמישין אין זה מקומו אלא בפרק חזקת. והוסיפו עוד שאמנם דין אחזיק לנטפי אחזיק לשפכי ע"כ איירי ע"י טענת מכירה או מחילה, ומה שבכ"ז דין זה הובא כאן הוא אגב דין אחזיק להורדי, שהוא דומה לזה במחלוקת דרב נחמן ורב יוסף.

ובאמת שיטת רוב הראשונים צ"ב, מדוע דין זה מופיע כאן ולא בפרק חזקת וכקושיית ר"ת? ואמנם הרשב"א כתב ליישב שהכל כאן הובא אגב גרירת דינא דבי כווי שאמר ר"נ, שהוא אכן קאי אמתני' לומר שאפילו אם יש בי כווי לא הווי בחזקת שנתן. והביאור בזה נראה שהוא משום שרצו לסדר דברי ר"נ יחד בענייני החזקות. ובגררא זאת הביא גם את ההיא דרבינא דכישורא דמטלתא, שזה דומה קצת לאחזיק לכשורי. וכן מבואר להדיא ברבינו יונה אלא שהוא כתב זאת לפירוש ר"ת, שכן הביא את פירושו רק בדברי רבינא דכישורא דמטלתא, אולם את דין אחזיק להורדי פירש כרוב הראשונים דאיירי בחזקת תשמישין,

והקשה דא"כ הו"ל לסמוך דברי רבינא לדברי ר"נ דבי כווי דשניהם קאי אמתני' דבחזקת שלא נתן! ותירץ: "לפי שסדרו דברי ר"נ יחד בענייני החזקות".

אולם לפי דברי החזו"א הנה י"ל שאין זה רק אגב גררא, אלא יש קשר מהותי בין שני הדינים. שכן יסוד הסברא בהם הוא שווה, שאין בני אדם מתרצים בקניין לחצאין, ואם הוצרך להשתתף במעט, הוא כבר משתתף לגמרי.

ו. בביאור שיטת רב נחמן והמחלוקת בדבריו לגבי אחזיק להורדי

אולם הדברים עדיין צ"ב, שכן בסמך לפלגא זו סברת רב הונא שאין אדם משתתף לחצאין אך רב נחמן חולק עליו, והרי רב נחמן עצמו הוא אמר דינא דאחזיק להורדי אחזיק לכשורי? אך נראה לבאר בזה, דבאמת יש ב' לישנות בדברי ר"נ. ללישנא קמא אמר ר"נ שאחזיק להורדי לא אחזיק לכשורי, ולא יכא דאמרי אמר ר"נ שאחזיק להורדי לא אחזיק לכשורי. וצ"ב במה נחלקו שתי הלישנות?

ולדברינו הנ"ל יש לבאר היטב, שהלישנא קמא סברה שאכן ר"נ חולק לגמרי על הקביעה שהנהגת העולם היא שאין בני אדם מתרצים בקניין לחצאין, כי סבור שאין זה מוחלט אלא רק רוב בעלמא ואין הולכין בממון אחר הרוב, או שאף בזה שיש לו ריעותא שלא גילה ע"ה מעשה שהוא מן המיעוט ע"י קרנא ולופתא אין הולכין בממון אחר הרוב. וא"כ ה"ה מצד המוכר דאין הולכין בממון אחר הרוב, ויכול לומר שהוא מן המיעוט שמשותפים לחצאין, ומכר או מחל רק להורדי ולא לכשורי, וא"כ דברי ר"נ כאן הם כפי שיטתו לעיל בסמך לפלגא שלא סמך לכולא. אולם האיכא דאמרי סוברים, שמה שנחלק ר"נ לגבי סמך לפלגא אינו משום שהוא חולק לגמרי על הקביעה הנ"ל, אלא רק סובר שאין בקביעה זו כדי להפוך את בונה הכותל למוחזק, כי סוף סוף אינו מוחזק אלא מוציא, שרוצה להוציא ממון מהסומך. אולם אם המוחזק טוען לקביעה זו שפיר אמרינן אותה, ולכן באחזיק להורדי, שיש לסומך דין מוחזק בהורדי, אמרינן שפיר שלא השתתף לחצאין ואחזיק גם לכשורי.

ועוד יש לומר בסברת האיכא דאמרי, לפי מה שהסברנו בסברת ר"נ שקביעה זו שאין בני אדם משותפים לחצאין אינה רוב מוחלט אלא רק רוב רגיל ואין הולכין בזה אחר הרוב, די"ל שכל זה הוא דווקא מצד המשתתף – הקונה, כי וודאי ישנם כאלו שלא ירצו להשתתף לגמרי עכשיו בעבור זכויות עתידיות אפשריות, ולכן סמך לפלגא למאי דסמך סמך. אולם מצד המשתתף – המוכר, וודאי אמרינן שהוא רוצה שישתתפו עמו לגמרי בהוצאות הבניה, וכמו שמשמע בכל הסוגיא שהוא ממתין ומצפה מתי יוכל לתבוע את הסומך שישתתף עמו בכל הוצאות הכותל, ובזה מודה ר"נ שהוא רוב מוחלט, שהוא משום הכרת השכל, ולכן אחזיק להורדי אחזיק לכשורי, כי כשהקונה טוען שהשתתף לגמרי, ודאי אמרינן שאין בני אדם המשתתפים רוצים בקניין לחצאין, ומסתמא נתן המוכר שישתתפו עמו לגמרי. אמנם כ"ז אתי שפיר רק לדעת הרא"ש ורבינו יונה שאכן יש כאן קניין גמור אף בגוף הכותל, אולם לפירוש רשב"ם שהקניין הוא רק לתשמיש בלבד, א"כ אין לומר סברא זו, די"ל אדרבה שהמוכר מעדיף לשתף כמה שיותר פחות, כיוון שאין כאן השתתפות אמיתית בהוצאות הבניה.